

МЕТОДИЧЕСКИ ПОДХОД ПРИ ИЗБОРА НА ПОКАЗАТЕЛИ, ФОРМИРАЩИ ИКОНОМИЧЕСКИЯ ПОТЕНЦИАЛ НА ИНДУСТРИАЛНО ПРЕДПРИЯТИЕ

Мирослав Ганчев

Methodological approach to choice the indexes forming the economic potential of industrial enterprises: Various methodological approaches to the research of economic potential of enterprises are analyzed.

Key words: Economic potential of an enterprises, resources, industrial potential, labour potential.

ВЪВЕДЕНИЕ

От методическа гледна точка използването на понятието „икономически потенциал“ предполага проучването и изследването на всички елементи съставляващи тази икономическа категория. Основните елементи, които участват в икономическия потенциал са производствения потенциал, техническия, трудовия, информационно-управленския и други видове потенциали.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Икономическият потенциал играе важна информационна роля от гледна точка на ресурсите. „Съотношението на големината на потенциала с крайните резултати от функционирането дава комплексна представа за степента на използване на производствените ресурси и резерви за повишаване на ефективността на производството. При наличието на указаните данни се появява възможност за по-пълно и обективно определяне на насоките на оптимизация на структурата и пътищата за неговото по-нататъшно нарастване.“ [5]

За ефективността на икономическия потенциал съществена роля играе нивото на използване на производствения потенциал като основен и базов елемент на икономическия потенциал и неговата оценка. Необходимо е да се изучат процесите на управление и използване на производствения потенциал.

Производственият потенциал представлява сложна система. Неговото изследване не може да се обясни и опише само с един показател и за целта е необходимо да се състави списък от показатели. Едни от най-важните показатели са тези, които описват натоварването на елементите на производствения потенциал, чрез който може да се прогнозира развитието на всички потенциали. Той представлява отношение на резултата към масата ресурси, които са използвани. Тези показатели, които оценяват натоварването на ресурси трябва да бъдат пригодни за извършване и на сравнителни оценки за ефективността от използването на елементите на потенциала и за други производствени предприятия.

Тази система от показатели трябва да съответства на определени изисквания. „Съставът от показатели зависи от много условия /целевата насоченост на анализа, вида и формата на организацията, отрасловите особености/, а разработването на система от показатели винаги носи творчески характер. Но във всеки случай системата от показатели, разработена за целите на конкретния анализ, е длъжна да удовлетвори ред изисквания. Методологическото значение има такова изискване, като: широк обхват на системата показатели във всички страни на изучаваното явление; съдържателна взаимовръзка между тези показатели; формална взаимовръзка, т.е. логическо развиване на едни показатели пред други.“ [3]

И при разработването на системата от показатели според Израйлева „...съвкупността от системата частни показатели е длъжна да се интегрира в един или няколко обобщаващи показатели. Това позволява да се даде комплексна,

обобщена характеристика на потенциала на организацията. При това интегралните показатели се разглеждат не като заместители, а само в система с частни показатели. Изискването за обзримост предполага, че системата от показатели са длъжни взаимно да се допълват един друг, да отразяват всички съществуващи характеристики на потенциала...“[3] и „...Необходимо е да се съблюдава изискването за разумно съчетаване на абсолютни и относителни показатели, отразяващи както екстензивни така и интензивните фактори за развитие на съвкупния потенциал на организацията. Приоритет за използването на системата относителни показатели /индекси, коефициенти, относителни величини/ повишава коректността на обработването на данните и позволява да се използват статистически методи на икономическия анализ.“ [3]

Резултатът от това измерване се използва за оценка на икономическия потенциал „Под оценка на икономическия потенциал се разбира определянето на неговата големина в стойностно изражение. На оценка подлежат както общата големина на икономическия потенциал, така и големината на неговите активни части. При това икономическата оценка на потенциала може бъде или с интервална големина /например за година/, или сумарна за период, равен на средния цикъл на възпроизводство на икономическия потенциал.“[4]

В крайна сметка производствения потенциал има водеща роля за реализирането на възможностите на предприятието. Тази роля се изразява в произвеждането на готова продукция, която удовлетворява търсенето на потребителите. Крайните резултати на производствения потенциал в натурално-веществена форма представлява определен набор от стоки, които имат търсене на пазара, или по-точно имат обществено-потребителна стойност. В качеството си на краен резултат от производството може да се разглежда само това, което излиза извън производствената система.

Очевидно е, че удовлетворяването на изискванията на клиентите в значителна степен се определя от качеството на продукцията. Колкото е по-високо качеството на продукцията то толкова е по-високо нивото на удовлетворяване на потребностите на потребителите и висок крайния резултат от използването на производствения потенциал.

„Конкурентният статус оценява ресурсната обезпеченост и подготвеност на предприятието към реализирането на стратегически цели и задачи, степента на усвояване от предприятията на свои потенциални възможности, характеризиращи благоприятните условия на външната среда за създаване и поддържане на конкурентни преимущества.“ [4]

Подобно определение дава и Израйлева като „...под конкурентоспособност на организацията /фирмата/ следва да се разбира нейното специфично свойство на потенциална и реална възможност да създава продукция /предлага услуги, работа/ с необходимото качество в определено количество и относително дълго време да реализира на вътрешния и външен пазар.“ [3]

Основният фонд е първи и много важен елемент на производствения потенциал и по-специално фондоотдаване - коефициент на обръщаемост на основните средства. Съгласно [8]- „Фондоотдаването е икономически показател, характеризиращ нивото на ефективност на използване на основните производствени фондове на предприятието и отрасъла. Даденият показател се използва за характеристика динамиката и ефективността от използването на основните фондове на предприятията, а също и за сравнителна оценка на ефективността от използването на основните фондове на предприятията от един отрасъл.“

Несъмнен интерес за производствения потенциал на промишлените предприятия е въвеждането на все по-скъпо и модерно оборудване и при изчисляването на коефициента на сменност на работа се отчита и стойността на

цялото оборудване. Чрез коефициент на сменност на работа на оборудването, се оценява натоварването на машинния парк и този показател показва връзката между машинния парк и осигуреността на стопанската система с персонал. Базирайки се на тези показатели може да се направи извод за балансиране на двата много важни елемента на производствената система и потенциал, а именно основните фондове и трудовите ресурси.

Производителността на труда се явява основен показател, който изразява използването на производствения персонал най- ефективно. „От методическа гледна точка най-малко разработен се явява проблема за оценка на трудовите ресурси в стойностно изражение, макар някои автори доста плодотворно да работят в това направление. Възможността за такава оценка е обусловена от действието на закона за обезщетяване /замяна/ разходите за възпроизводство на работната сила. В най-общ вид оценката на трудовите ресурси е еквивалентна с тези разходи, с които е свързано тяхното формиране. Сумата на тези разходи може да стане основа за стойностното измерване на трудовия ресурс.“ [4]

Според Марушков „... Използването на натурални показатели е твърде затруднено при оценката на такива сложни елементи на производствения потенциал, като трудовите ресурси, технологията, информационно- управленско обезпечение.“ [5]

„Стойностното измерение на елемента на производствения потенциал на предприятието „промишлено- производствен персонал“ може да получим по косвен начин, вследствие на това, че работната сила не се явява, в класическа трактовка, стока, а следователно няма и цена.“ [5] и „Икономическите закони по необходимост действат и в рамките на всяка обществено- политическа формация. В съответствие с тези закони, разширеното възпроизводство на работната сила, удовлетворяване на потребностите на трудещите се, се осъществява главно за сметка на работната заплата. Тя изразява в парична форма дела на работещите и служещите в тази част на националния доход, която постъпва за лично потребление на работника и се разпределя в съответствие с количеството и качеството на положения им труд. Във връзка с това заплатената заплата може да се приеме в качеството на парична оценка на стойността на труда.“ [5]

За живия труд определящо значение има и неговата качествена характеристика. Под качество на труда се разбира неговата сложност, добитите знания, навици и умения, както и други качества, които са свързани с изпълнението на поставените производствени задачи, които в повечето случаи нямат практическо измерение. Затова при изчисляването на производствения потенциал се взема предвид само количественото измерение на постигнатото от човешкия труд. В случая може да се каже, че „...работната заплата отчита само част от трудовите разходи. Другата част участва в създаването на добавена стойност и в определена степен се отразява и във фонд за материално поощрение.“ [5] Освен за изплащането на работните заплати, за повишаването на степента на използване на втория елемент на производствения потенциал, а именно производствения персонал, се отделят финансови средства за обучение и повишаване квалификацията на персонала. В съвременните условия главното предимство за реализирането на един човек е каквато и да е област са неговите знания, умения. „В условията на научно-техническа революция знанията служат като главно средство за поддържане на производителната сила на живия труд, който се явява субстанция на производителността на труда и определя неговите възможности.“ [5]

Съгласно Лапин „Оценката за перспективите за развитие на кадровия потенциал се осъществява по пътя на осигуряването на предприятието с персонал; неговото удовлетворяване условията и организацията на труд, нивото на заплащане, интензивност и направление за развитието на персонала, подготовка и

преподготовка на кадрите, възможностите на предприятието за привличане на работа необходимия брой работници с масови професии и опитни специалисти.“ [4]

Третият елемент на промишления потенциал са енергийните ресурси и за изчисляването му не е свързано с големи трудности, т.к. е ясен начина за отчитане и определена цената на консумираните ресурси.

Четвъртият елемент, характеризиращ използването на производствения потенциал на предприятието са технологиите. Показателят може да се счита като основен елемент, защото той изразява най-пълно ефективността от използването и въвеждането на прогресивни технологии в производството. Той се изчислява като отношение между крайния резултат от използване на потенциала и стойността на използваните и въведени в производство технологии. Като такива може да споменем научно-изследователските разработки, патенти на изобретения, промишлени образци и модели, ноу- хау и лицензионни договори. Този показател изразява крайния резултат, който може да се получи при влягането на 1 лев в развитието на технологиите. Като недостатък на този показател може да споменем, че не може да се даде точна оценка за стойността на използваните технологии.

Петият последен елемент на производствения потенциал на предприятието е информационно- управленческо осигуряване, която е особена форма на съществуващата в практиката теория и опит добит с течение на времето. Като всеки елемент информационното осигуряване има стойност. „В рамките на производствения потенциал, освен собствени информационни ресурси и знания за производствения персонал, отнасящи се за трудовите ресурси, информационно-управленческо осигуряване включва в себе си също разнообразни компоненти, представляващи съдържанието на мероприятията в областта на усъвършенстване на организацията на производство, труд и управление /мениджмънт/. В общия случай към тях може да се отнесе разработване и внедряване на рационални форми на разделение и коопериране на труда; подобряване на организацията за подбор и разпределяне на кадрите; усъвършенстване организацията и обслужването на местата да труд; усъвършенстване нормирането на труда и подобряване на неговите условия; укрепяване на дисциплината на труд; мероприятия по повишаване на коефициента на сменност на работата на оборудването; използването на прогресивни видове материални ресурси.“ [5]

Ефективността на този елемент на производствения потенциал се изразява във възможността от използването за нуждите на производството на информационни масиви и данни за проучване на пазара, с осигуряване на предприятието с необходимото компютърно и програмно оборудване. Възвращаемостта на информационните ресурси се изразява като крайния резултат, който е произведен при консумирани информационни ресурси на стойност 1 лев.

Както беше отбелязано по-горе оценката за ефективността на използване на производствения потенциал не толкова показва нивото на добиване на обществените ресурси за производство, колкото да се създаде основата за управление на процесите за тяхното формиране. „В такъв случай интегралния показател за възвращаемост на производствения потенциал на стопанската система се определя като отношение на големината на крайния резултат от неговото функциониране към големината на производствения потенциал на предприятието.“[2]

Производственият потенциал е съставна част от икономическия потенциал и оценяването му се базира на ресурсния подход. Докато икономическия потенциал получава своето количествено изражение чрез използването на резултатния подход. За икономическия потенциал се използва системния ефект, тъй като той е потенциал на по-високо ниво от това на производствения потенциал и поради, което се поражда именно това разделение. „Същността на този ефект се заключава в

целенасочените тенденция и целесъобразност на икономическия потенциал на предприятието, обусловена от целенасочената функция на предприятието. Източникът на указаните трудности се състои, по наше мнение, в онтологическо и гносеологическо различие в понятията икономически и производствен потенциал, но неговото преодоляване се вижда в използването на косвени приемни оценки за част от производствения потенциал в структурата на икономическия.“ [2]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Различните методи и начини за оценка ефективността на производствения и икономическия потенциали е свързано с различното ниво на съществуващите категории. От определеното на икономическия потенциал се вижда, че главната цел и задача на икономическия потенциал е именно обслужване на целите и функциите на предприятието. Целите на предприятието в най-общ вид във времето могат да се разделят на краткосрочни, средносрочни и дългосрочни. При функционирането на предприятието се коригират и изменят постоянно целите му. Едни цели могат да бъдат отхвърлени, а други да се приемат. Това е непрекъснат процес във времето и пространството, при който се изменя и големината на икономическия потенциал на предприятието.

„Но както показва неокласическия подход в теорията на фирмата и всекидневна практическа дейност, необходимо условие за жизнената дейност на предприятието се явява рентабилността на неговите дейности, постигната за сметка на удовлетворяване на потребностите на потребителите от продукцията на предприятието.“ [2] Или получаването на печалба е постоянна цел на всяко едно предприятие и както показва интеграционната теория на предприятието е главно условие за оцеляването му на пазара. Производствения потенциал, който е в състава на икономическия потенциал, се явява един от елементите за постигането на посочените цели. Оценката на ефективността от използването на икономическия потенциал е невъзможна без да се извърши подробен анализ на производствения потенциал.

ЛИТЕРАТУРА

[1] [Авдеенко В.Н., Котлов В.А. Производственный потенциал промышленного предприятия.- М.: Экономика, 1989.- 240с.]:

[2] [Андреев, К.Евг. Экономический потенциал промышленного предприятия и его использование. Дис., Москва 2008].

[3] [Израйлева О.В, Методический подход к анализу экономического потенциала организации с позиций конкурентоспособности.-Известия Уралского государственного экономического университета. 2005.т.11.с.55-63]

[4][Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятия. – Сумы:Университетская книга, 2002]

[5] [Марушков Р.В., Дис. Оценка использования экономического потенциала предприятия, Москва 2000]

[6] [Фигурнов И.Б. Производственный потенциал социалистического общества// Политическое самообразование-1982.-№1.-с.38]

[7] elibrary.ru

[8] <http://ru.wikipedia.org>

За контакти:

Мирослав Ганчев, Докторант в Катедра “Икономика”, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 0889407589, e-mail: m_ganchev@abv.bg

Докладът е рецензиран.